

En artikel fra KRITISK DEBAT

Det røde spøgelse og Håbet

Skrevet af: **Morten Thing** | Offentliggjort: 15. oktober 2014

Bertel Nygaard: *Det røde spøgelse. Kommunismen og 1840'ernes danske politiske kultur*, Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie, 243 s.

Bertel Nygaard: *Håb*, Tænkepauser, Aarhus Universitetsforlag, 60 s.

"Et spøgelse går gennem Europa - kommunismens spøgelse. Alle magter i det gamle Europa har sluttet sig sammen til en hellig klapjagt på dette spøgelse, paven og tsaren, Metternich og Guizot, franske radikale og tysk politi.

Hvor er det oppositionsparti, der ikke af sine regerende modstandere er blevet skældt ud for kommunistisk, hvor er det oppositionsparti, der ikke har slynget den brændemærkende beskyldning for kommunisme tilbage i hovedet på de mere fremskredne oppositionsfolk og på deres reaktionære modstandere?"

Dette magtfulde citat er indledningen til *Det kommunistiske partis manifest*, som Marx og Engels skrev i 1848. Og det er også en slags program for Bertel Nygaards dybt interessante bog om kommunismens introduktion i den danske, politiske kultur i perioden op til og omkring den første grundlov i 1849.

Selve ordet 'kommunisme' opstår i Frankrig i 1840. Og slår man op i *Oxford English Dictionary* er ordbogens første citat fra *New York Spectator* den 22. august 1840 og lyder:

"A man named Dufraisse..concluded with an exposition of the doctrines of *Communism*..much the same as what Mr. Owen preaches in England, under the name of *Socialism*."

Ordet spredte sig hurtigt fra Frankrig til andre lande, helt over på den anden side Atlanterhavet. Slår man op i *Ordbog over det danske Sprog* lyder det første citat:

"Vi talte om Communismen, han for og jeg imod." Det er hentet fra Poul Chievitz' bog *Fra Gaden* fra 1847. Det kan ordbogen godt skrive om, for ikke alene viser Bertel Nygaard, at ordet også optræder i Chievitz' roman *Saaledes forholder det sig* fra 1845, det optræder allerede i aviserne *Dagen* og *Berlingske Tidende*, som den 11. juli 1840 skrev om den "Banket, ved hvilket de saakaldte Communisters (Fællesskabsprædikanternes) Parti præsiderede". Det optræder altså muligvis tidligere på dansk end på engelsk.

Nu hævder ingen ordbøger, som bygger på citater, at de altid finder det tidligste citat. Specielt, når man skal søge i en tid med mange aviser, er det et kæmpearbejde at finde frem til den første brug. Bertel Nygaard har ikke affundet sig med at finde den første brug af ordet 'communisme', men har fundet frem til så mange brug af det fra 1840-49, at det er muligt at tale om ordets *betydning på dansk*.

I Danmark var der ingen kommunister i 1840erne. Der var ingen, som gik ind for kommunismen, som definerede den. Der var derimod mange, som var imod. Og så var der *Kjøbenhavnsposten*, som i det mindste var bedre informeret end de fleste, og som var åben overfor, at arbejderne skulle formulere en politik som udtryk for deres interesser. Og det er sådan, at ordet konkurrerede med ordet 'socialisme', dog også sådan, at kommunisme blev anset for socialisme uden nogen form for

hæmninger eller grænser. Således kunne *Dagen*, som gik ind for enevælden, skrive i 1841 om netop *Kjøbenhavnsposten*:

"Kjøbenhavnsposten" har allerede længst tilkjendegivet sine extreme demokratiske Sympathier og *in specie* [herunder] endog pralende vedgaaet sig disse i sidste Søndagsnummer; den har herved aldeles berøvet sig al politisk Indflydelse; thi den, der gjør Sag med Chartisterne i England og især med Bærme-Factionerne i Frankrig, har i den Grad stillet sig udenfor Historien og den ved det sidste halve Seculums [århundrede] dykjøbte Erfaring, at neppe Taaber, men kun Proletarier kunne ville lytte til en saadan Røst, eller skjenke den nogen Tillid, der prædike saadanne Grundsætninger. - Communisteri, agrariske Love og slige politiske Utopier maae vige for vor Tidsalders Oplysning som phantastiske Blændværker."

Det 'Communisteri' *Kjøbenhavnsposten* beskyldes for defineres ikke, skrækordet 'Communist' sendes som en retorisk lynild mod de formastelige. I en artikel fra det nationalliberale *Fædrelandet* fra 1843 bliver kommunismen defineret, men som de rene intet:

"Dette Parties Politik kan, naar den skal gennemføres conseqvent, ikke indskrænke sig til Oppositionen mod en enkelt Stat, f.Ex. den monarchiske, men maa gaae frem til Negationen af Alt, hvad der kalder [sig] Stat, til Nivelleringen af alle Bestemmelser, hvori Staten Bestaaer, i det rene bare Intet."

Artiklen som havde titlen "De communistiske Bevægelser i Frankrig", driver bestemmelsen af kommunisme ikke blot til ophævelse af staten, men til negationen af alt. Igen er det det retoriske mere end det oplysende, der er afgørende. Og da vi kommer frem til 1848, hvor diskussionen drejer sig om, hvilken slags demokrati, Danmark skulle have, bliver kommunismen brugt som en markering af et skrækscenarie. Prokuratoren C.M. Jespersen advarede således på den grundlovgivende rigsforsamling om farerne ved en "Revolution i communistisk eller socialistisk Aand" og den nationalliberale C.R. Otterstrøm talte samme steds om "Communismen, Socialismen og hvad alle disse Skrækkebilleder kaldes." Økonomen C.N. David påpegede på rigsforsamlingen, at almindelig valgret og kommunisme var nært forbundne, begge hævdede de lighedens princip: de "communistiske Lærdomme og Læren om den almindelige Stemmeret har eet og det selvsamme Udspring." Hvis de udannede og ubemidlede fik lov at stemme, ville disse grupper snart angribe dannelse og ejendom:

"Fordringen om, at Alle skulle være politisk ligeberettigede i Staten, og Fordringen om, at Alle skulle have ikke blot lige Adgang til Nydelse og Erhverv, men at de ogsaa materielt skulle have lige Nydelse og Erhverv, ere to Sider af én og samme Vildfarelse og føre til det samme Maal."

Bertel Nygaards bog er et stykke begrebshistorie. Den følger sporene af 'kommunismens' indtrængen i det danske politiske sprog fra 1840-49. Da først grundloven har bestemt, at kun en lille brøkdelen af den danske befolkning skulle have stemmeret, havde ordet udtjent sig og blev glemt, indtil Lenin genoptog det i den bolsjevikiske sprogbrug og knyttede det til den sovjetiske erfaring. Ordet kommunisme var et spøgelse, som blæste skrækindjagende scenarier som almindelig stemmeret gennem den danske politiske kultur. Det er en meget interessant og velskrevet bog, som peger på et vigtigt træk ved tilblivelsen af det danske demokrati, som mig bekendt ikke tidligere har været beskrevet. Det særlige ved dette spøgelse er, at dets hærgen påviser nogle modsætninger i datidens politiske kultur, som let bliver væk under skydækket 'demokratisk bevægelse'. Dermed er analysen en fremkalder for den historiske forståelse.

Var kommunismen især et skræmmebillede i 1840ernes danske politik, så var det i *Det kommunistiske manifest* ikke mindst udtryk for et *håb*, et håb om, at der hinsides klassekampen mellem borgerskabet og arbejderne lå muligheder for et frit og lige samfund uden de skranker, som

ejendomsretten til produktionsmidlerne satte. Det har Bertel Nygaard skrevet en lille tankevækkende bog om, som er udkommet i serien *Tænkepauser*.

Ideen om at tænke utopien som et *håb* kommer ikke mindst fra Ernst Bloch og hans klassiske værk *Prinzip Hoffnung* fra 1959. "Ifølge Bloch er håbet som princip til stede i enhver handling som drivkraft og struktur. Håbets princip forankres hos ham i en fundamental betragtning af vores liv, vores verden og hele vores væren som ufærdige, i bestandig bevægelse. Hermed ses håbet som en altid tilstedeværende sprække i virkeligheden. Håbet er det, der viser en vej udad." Sådan lyder Bertel Nygaards afsæt.

Håbet er den tænkte fremtids forform. Det udspringer af historiske behov, men kan antage mange former, også former som historien ikke kan realisere. For mange kristne fundamentalister er Dommedag et hedt ønske for fremtiden. Håbet kommer i mange former, de er ikke alle realistiske. I det enkelte menneskes liv forfattes og drømmes mange håb. Nogle af dem bliver indfriet, andre ikke. I Martin Luther Kings berømte tale fra 1963 fortæller han om sin drøm: drømmen om et Amerika uden racisme. Han ville nok være skuffet, hvis han ikke var blevet myrdet og havde set nutidens USA.

Håbet er både noget som giver retning og energi til fremtiden, men også noget som skuffes, når fremtiden udvikler sig på en anden måde. Kommunismen som fremtidshåb voksede stærkt og lysegrønt ud af første verdenskrigs skyttegrave og ligfabrikker. Men de 'kommunistiske' samfund, som voksede ud af den russiske revolution, havde ikke håbets grønne farve. De havde snarere farven grå. Ikke desto mindre tilbad millioner af kommunister i Vesten stadig håbet, som om det var blevet realiseret. Håbet kan også være blindt.

I dagens politik ned- og afgøres mange håb af økonomernes modeller. Men som Bertel Nygaard skriver: "Vi håber og handler på den betingelse, at verdens muligheder endnu ikke er helt afgjorte, men stadig står åbne." Det er en meget smuk konklusion på hans lille bog. "Leve som var der en fremtid og et håb", skrev Ivan Malinovski i samme tonart. Selvom klimakatastrofen desværre ligner et realistisk scenarie, lever vi til alt held med den forestilling, at der *er* en fremtid, som gør scenariet til skamme. Selvom man i sine sorte stunder kan tvivle, så lever vi af og med håbet.

For socialistiske utopister er *Håb* en lille fremragende introduktion til det, som bærer utopien frem.